

Kontaktkonferansen 2018

"UH-sektoren inn i fremtiden"

Kjære alle sammen!

Velkommen til Kontaktkonferansen!

Årets konferanse har vi kalt "UH-sektoren inn i fremtiden". Jeg leste den tittelen igjen nå og tenkte: "Ja, hvor ellers?"

Det er som Dan Quayle, visepresidenten til Bush senior skal ha sagt:

"I believe in the future. 'Cause that's where we are going!"

Jeg skal bruke mye av tiden min i dag til å snakke om noen av de temaene som vil bli særlig viktig for sektoren i årene som kommer.

Men før jeg gjør det, har jeg lyst til å løfte blikket.

*

I årene før 1811, da Norge fikk sitt første universitet, hadde norske menn og kvinner satt i gang en stor kronerulling.

873 000 riksdaler ble samlet inn. Omregnet til dagens verdi, ga våre tipptippoldefedre over en milliard kroner til universitetet.

Det er det største beløpet som noen gang er kommet inn ved en innsamlingsaksjon i Norge.

Hvorfor var det så viktig for dem – for oss – å få et eget universitetet?

Det var nok mange grunner. Vi ville løsrive oss fra danskene. Vi ville ha selvstendighet. Men jeg er sikker på at det også var en annen grunn.

Våre forfedre ga fordi de var overbevist om at fremtiden ville bli bedre om vi fikk vårt eget universitet. Forretningsmenn og samfunnstopper ville unngå at Norge skulle bli en bakevje. Men det var ikke bare rikfolk og elite som bidro med penger. Alle samfunnslag deltok.

Og det var mange kvinner som ga.

Det er egentlig litt rart. Det gikk over 70 år før den første kvinnen ble immatrikulert ved Det kongelige Fredriks universitet. Over 100 år før kvinner fikk stemmerett.

Hva så de, disse kvinnene som ble med på spleiselaget?

Jo. De så den himmelen som ligger over all utdanning. At våre barn kan få bedre liv enn det vi selv hadde.

*

I dag er det mange som kjenner på en uro. Jeg tror at min generasjon er den første på flere tiår som er usikre på om barna våre kommer til å vokse opp i samfunn som er like gode som det vi selv har gjort.

Retorikken er hardere og konfliktene er flere. Jeg vokste opp i en tid hvor murene ble revet ned. Mine barn kommer kanskje til å oppleve at grøftene mellom land og mellom folk blir dypere?

Klimaproblemene – vår tids største utfordring – vil utfordre stabiliteten i verden. Urolige økonomier, flyktningstrømmer, matmangel og epidemier, kan true den sosiale ordenen.

Digitalisering og automatisering kan komme til å forandre arbeidslivet vårt på måter vi ennå ikke evner å forestille oss.

Vi har også særnorske utfordringer. Bærekraften til velferdsstaten.

Utviklingen av en grønnere økonomi som kan betale for den.

Det er ikke rart at mange av oss kjenner på en uro. Verden er urolig.

Jeg er blant dem som tror vi har alle muligheter til å overlate gode samfunn til våre barn. Hvis vi gjør de riktige tingene.

"Det beste med fremtiden", sa Abraham Lincoln. " Er at den kommer en dag av gangen".

Det ligger i vår makt å skape de endringene som må til.

Akkurat som våre forfedre, ser vi til dere – til universitetene og høyskolene våre. Dere er vårt viktigste hjelpemiddel.

Bare å se på bunken med stortingsmeldinger og dokumenter som regjeringen har lagt frem. For å ta noen eksempler:

- Perspektivmeldingen
- Industrimeldingen
- Regionmeldingen
- Energimeldingen

- Klimastrategi for 2030
- Meldingen om samfunnssikkerhet og IKT-sikkerhet
- Havstrategien

Dette er politikk som nettopp handler om å ruste Norge og verden for fremtiden. Felles for alle disse dokumentene er at forskning og utdanning står helt sentralt for å finne de gode løsningene.

Det er altså ikke bare jeg som kunnskapsminister som henvender meg til dere. Det er en samlet regjering.

*

De senere årene har vi sett en oppblomstring av skepsis mot vitenskap.

Den sunne skepsisen til etablerte sannheter har mutert.

For noen handler ikke falsifikasjon lenger om nye vitenskapelige funn.

Vitenskap og kunnskap har blitt til et spørsmål om tro.

"Dette tror jeg på."

"Dette tror jeg ikke på."

Fake News har allerede forsterket kløften mellom medier, institusjoner, politikere og store grupper i befolkningen. Nå ser vi det samme i forskningen. *Fake Science*.

Et eksempel er den selverklærte danske «forskeren» Emil Kirkegaard. Kirkegaard har opprettet to tidsskrift som Open Access (åpent for alle).

Begge tidsskriftene ser troverdige ut: *Open Quantitative Sociology & Political Science* og *Open Differential Psychology*.

Ingenting skiller utseendet på disse tidsskriftene fra mer seriøse forskningstidsskrifter. Men leser du dem finner du artikler som «beviser» at hvite mennesker er overlegne andre.

På sosiale medier lever disse artiklene sitt eget liv. Og det er få som stiller spørsmål ved det vitenskapelige grunnlaget.

Fake Science er en av truslene academia står overfor. Men det er flere trusler. Og ikke alle kommer utenfra.

Mange av dere har sikkert lest om 22 år gamle Lindsay Shepherd. Hun er masterstudent og timelærer ved Wilfrid Laurier University i Canada.

Lindsay viste deler av en TV-debatt for studentene sine. Der argumenterer en kontroversiell psykologiprofessor mot bruken av kjønnsnøytrale pronomen, som "hen".

Kort tid etter ble hun kalt inn på teppet til ledelsen på universitetet. Opptaket av hele den samtalen ligger på nettet.

"Dette er støtende for transseksuelle studenter. Det er som å vise en tale av Adolf Hitler", var beskjeden hun fikk.

Lindsay svarer:

"Skulle jeg ha beskyttet studentene mine mot standpunktene hans? Ikke latt dem få høre argumentene? Det strider i så fall mot alt det jeg mener et universitet bør være."

Episoden ble møtt med hoderysting verden over. Og den ble tatt som et tegn på at rommet for mening er i ferd med å krympe – også på institusjoner som nettopp skal verne om den frie tanken.

Vi lever i en tid hvor grunnverdiene i akademia blir utfordret fra flere hold.

Det kan undergrave selve fundamentet for universitetene og høyskolene.

Motgiften er en krystallklar holdning til hvilke verdier som skal prege institusjonene våre. Frihet. Åpenhet. Kritisk tekning.

Så rekker det ikke med en tydelig holdning. Verdiene må gjøres levende.

Hver eneste dag. Under hvert eneste seminar, hver eneste forelesning og hver eneste veiledning.

Det er dere som må gjøre den jobben. Og jeg tror dere er godt rustet for oppgaven. Frontene i det norske samfunnet er ikke like skarpe som i en del andre land. Institusjonene har stor grad av frihet.

Våre faglig ansatte har høy bevissthet om akademias rolle. Men dere kommer til å bli testet. For å ta *Metoo* som eksempel.

Metoo er viktig. Det har rettet oppmerksomhet mot alt fra ugrei oppførsel til overgrep. Ting som aldri skulle ha funnet sted, og ting som er ulovlig.

Men det har også rettet oppmerksomhet mot maktmisbruk og det å være underlegen og sårbar.

Mange steder ser vi holdninger og en kultur som ikke gir et lærings- og arbeidsmiljø fritt for seksuell trakassering og press. Det er uhyre viktig at universiteter og høyskoler har oppmerksomhet på dette.

Utdanningsinstitusjoner er nettopp eksempler på steder med skjeve maktforhold. For eksempel mellom ansatte og studenter, eller mellom etablerte ansatte og ansatte som er i en tidlig fase i karrieren.

Skal vi sikre at norske universiteter og høyskoler er gode, frie og åpne for alle, må vi ta dette på høyeste alvor.

Men dere må møte det på en klok og god måte. Er det for eksempel en god idé at kontordøren må stå åpen når studentene veiledes? Eller vil det undergrave den åpne kulturen vi ønsker på institusjonene våre?

Fra regjeringens side skal vi gjøre det vi kan for å hjelpe. Men frontlinjen, det er dere.

*

Frihet, åpenhet og kritisk tenkning. Hvis de akademiske verdiene skal holdes levende, må institusjonene våre være autonome.

Det er en av bunnplankene i vår politikk. Vi ønsker oss universiteter og høyskoler som bruker friheten sin. Til å utvikle ny kunnskap, utdanne og spre innsikt. Men også til ta tak i vår tids store utfordringer.

Strukturreformen handler om å bygge sterkere universiteter og høyskoler. Da Gudmund Hernes ble statsråd, fantes det 98 statlige høyskoler. På kontoret sitt i Y-blokka hadde Hernes et vakkert bilde av et nes som strakk seg langt ut i havet. Under bildet hadde han skrevet: *"Døme på nes utan høgskule"*.

De nesten 100 høyskolene var viktige for å bygge ut kapasiteten i høyere utdanning. Hernes slo dem sammen til 26 regionale høyskoler. Det var nødvendig for å lage sterkere fagmiljøer.

Det er den samme logikken som ligger til grunn for Strukturreformen.

Hvis universitetene og høyskolene også fremover skal ha mye frihet, er vi helt avhengige av at de er sterke nok til å oppfylle samfunnsmandatet sitt.

I Kvalitetsmeldingen er også friheten viktig. Vi har satt noen overordnede rammer, men sagt at arbeidet må skje lokalt. Det er dere som vet best hvordan vi kan heve kvaliteten.

Institusjonene våre har alltid ønsket seg mer autonomi. Samtidig er det få som har ønsket full frihet fra staten.

Jeg skal ikke underkjenne at det er en spenning her. For eksempel når vi politikere sier at dere har autonomi. Og dagen etterpå sitter og fordeler stipendiatstillinger. Eller når dere roper etter mer frihet. Og samtidig sliter vi med å få opprettet studieplasser på fag hvor samfunnet har store behov.

Jeg har én bekymring. Mange av bestemmelsene i den felles loven for universiteter og høyskoler har stort sett vært uforandret i flere tiår. Samtidig har det skjedd store endringer i sektoren. Og forventningene til hva universitetene og høyskolene skal bidra med er også høyere.

Regelverk er et sterkt virkemiddel. Jeg er ikke sikker på om vi har god nok oversikt over helheten i måten vi styrer på. Rett før jul besluttet derfor regjeringen at vi skal ha en helhetlig gjennomgang og revisjon av regelverket. Og det arbeidet skal vi dele i to.

Først skal vi be dere om å vurdere handlingsrommet. Og dere må fortelle oss hvilke endringer i regelverket dere mener er nødvendige.

Deretter skal vi sette ned et utvalg som skal gjennomgå regelverket. Det regner vi med å få gjort i løpet av våren.

Vi vil ha et tett samarbeid om dette. Ambisjonen vår er et regelverk som regulerer så lite som mulig, men så mye som nødvendig.

Arbeidshypotesen er at styrer for mye. Det er ikke gitt at den står seg. Men da vet dere hva som er utgangspunktet vårt.

Så har dere helt sikkert merket dere punktet i den nye politiske plattformen for regjeringen. Vi sier at vi vil ta initiativ til en mulighetsstudie for å se på ulike tilknytningsformer, eksempelvis foretaksmodellen, for å sikre uavhengige institusjoner.

Plattformen ble klar på søndag. Vi har altså ikke tenkt ferdig. Men jeg går inn i dette med tanken om at andre organisasjonsformer ikke nødvendigvis må gjelde alle institusjonene. Og jeg ser ikke for meg å tvinge nye organisasjonsformer på noen.

*

På kontaktkonferansen i 2014 la jeg frem syv punkter for mer kvalitet i UH-sektor og forskning. På seks av områdene mener jeg at vi har levert godt.

- Vi har gått gjennom finansieringssystemet
- Vi har gjennomført en strukturreform

- Vi har lagt frem en langtidsplan. Med 2018-budsjettet er den planen fulgt opp økonomisk – overoppfylt, faktisk. Og vi er nå i gang med å revidere den.
- Vi har gjort store grep på lærerutdanningen, og blant annet innført masterutdanning.
- Vi har lagt frem en kvalitetsmelding, hvor noe av det viktigste er å heve statusen til undervisningen.
- Vi har lagt frem en strategi for at Norge skal lykkes i EUs Horisont 2020. Vi har fulgt opp med økte bevilgninger, 400 millioner kroner i året fra 2018-budsjettet.

Det syvende punktet jeg nevnte i 2014 var rekruttering, stillingsstruktur og karriereutvikling. Også her har vi gjort en del. Ikke minst innføring av innstegsstillinger, og ny lov som begrenser muligheten til midlertidig ansettelser.

Vi er likevel ikke i mål. Vi har satt ned et ekspertutvalg som skal sammenligne den norske stillingsstrukturen med den vi finner i andre land, og se om vi må endre på noe i det norske systemet. De skal levere rapporten sin i løpet av våren. Vi er opptatt av å følge opp den rapporten på en god måte. Rekruttering og karriereutvikling kommer til å stå høyt på agendaen vår de neste fire årene.

*

Men karriereutvikling blir ikke det eneste store prosjektet.

Både Henrik og Bjørn brukte høsten til å snakke om dimensjonering av studietilbud.

Formelt sett er det jo universitetene og høyskolene som har ansvar for dimensjoneringen. Samtidig kommer det penger til studieplasser over statsbudsjettet. I praksis "tas" derfor ansvaret flere steder.

Systemet er litt schizofrent. En ting er hvordan det ser ut på papiret. Noe annet er hvordan vi i praksis dimensjonerer. Det nokså mange mer eller mindre etablerte unntak fra hovedregelen.

Det er grunn til å spørre om dagens system svarer godt nok på samfunnets kompetansebehov. Har arbeidslivet god nok innflytelse på dimensjoneringen? Har studentene det? Er vi flinke nok til å vurdere hva behovene er?

Regjeringen har satt ned et kompetansebehovsutvalg. Det skal gi oss bedre analyser av fremtidige kompetansebehov.

Men vi må se nærmere på hele systemet for dimensjonering. Og vi ønsker at både dere og studentene er med på det.

Vi skal derfor sette ned en arbeidsgruppe. Den skal vurdere dagens system og foreslå eventuelle forbedringer.

Vi vil komme tilbake til mandat og sammensetning av arbeidsgruppen så raskt vi kan. Og jeg tar gjerne mot forslag fra dere til hvordan dette arbeidet kan gjøres best mulig.

*

Arbeidslivet endrer seg. Tempoet kommer antakeligvis bare til å øke. Mange flere av oss vil trenge å lære nye ting livet gjennom for å henge med.

Det systemet for livslang læring vi har i dag er ikke effektivt nok. Jeg er overbevist om at vi må gjennomføre en kompetansereform for livslang læring. Det bør bli den neste store velferdsreformen i Norge.

Mange aktører må med i dette arbeidet. Men universitetene og høyskolene kommer til å få en nøkkelrolle. I tiden fremover vil etter- og videreutdanning bli en viktigere del av samfunnsmandatet til institusjonene våre. Det er jeg sikker på.

Statsministeren har sagt at dere i større grad må bli regionale utviklingsaktører. Det betyr å være enda tettere på. Har regionen vår den kompetansen som trengs? Hva kan vi bidra med for å gjøre offentlige tjenester bedre? Hvordan kan vi hjelpe næringslivet?

Dette er jo ingen ny oppgave. Mange av institusjonene våre – og kanskje særlig de gamle høyskolene – har lang tradisjon for å være tett på samfunnet rundt. Vi har mange gode eksempler på vellykket samarbeid – både med offentlige virksomheter og med næringsliv.

Når jeg sier at dette bør bli den neste store velferdsreformen, er det også fordi vi må gi oss tid til å finne gode løsninger. For det er mange uavklarte

problemstillinger. Vi må sammen finne mekanismer som bidrar til at markedet for etter- og videreutdanning fungerer bedre. Både på etterspørsels- og tilbudssiden. Vi må også se nøyer på finansieringen. Vi trenger kanskje sterkere finansielle insentiver for å få på plass et bedre system for livslang læring.

*

Så til digitalisering.

Digitalisering og automatisering reiser mange problemstillinger. Det går knapt en dag uten at vi leser nye spådommer om hvordan fremtiden kommer til å se ut. For eksempel om hvilke jobber som kan bli borte.

Digitalisering gir oss store og uante muligheter. Men det betinger at vi har kunnskapen og kompetansen til å utnytte dem.

Jeg har brukt mye tid i dag på å snakke om de overordnede målene for høyere utdanning. Om hvor viktig det er å verne om akademias verdier. Men også om hvor viktig høyere utdanning er for utviklingen av samfunnet.

Mitt utgangspunkt er at digitalisering av høyere utdanning ikke handler om å digitalisere for digitaliseringens skyld. Det handler om å ha en fremtidsrettet politikk for høyere utdanning.

Teknologien endrer ikke de overordnede målene våre. Men den endrer forutsetningene for å komme dit.

Så vet vi at digitaliseringen av høyere utdanning går for sakte.

Norgesuniversitetet har dokumentert at bruken av digitale læringsformer varierer mye. For å si det litt enkelt: Mange steder handler IKT om å administrere læringen. Ikke så mye om å utvikle fagene og undervisningen.

Vi har nylig lagt frem en strategi for digitalisering av universitets- og høyskolesektoren. Vi har også opprettet et tjenesteorgan som skal ta ansvar for viktige deler av forvaltningen av IKT i akademien.

Med strategien får vi mer forskning på hvordan digitalisering kan gi bedre læring. Vi vil også ha mer deling av slik kunnskap. Det er mange faglig ansatte som har mye erfaring. Som har tatt i bruk de mulighetene teknologien gir. Erfaringer og kunnskap må i mye større grad spres.

Som jeg sa innledningsvis, handler ikke digitaliseringen av universiteter og høyskoler om å lage nye mål. Det handler om å bruke teknologien for å nå de målene vi har:

- At flere kan delta i høyere utdanning
- At utdanningene blir bedre. Med mer varierte læreformer og mer individuelle læringsopplegg. Med faglig ansatte som kan bruke digitale verktøy for å fremme læring i sitt fag.
- At vi henger med i forskningsfronten. Og at forskningsdata i større grad deles.

Dette er hovedmålene med digitaliseringsstrategien. Skal vi lykkes er det en forutsetning at sektoren blir flinkere til å samarbeid. Det nye tjenesteorganet får en viktig rolle her.

Så er jo digitaliseringsstrategien delvis resultat av at dere har vært utålmodige. Mange har presset på for å den på plass. Det er jeg glad for. For det vitner om engasjement og vilje. Til syvende og sist er det jo dere som må finne ut hvordan teknologien kan gi oss bedre universiteter og høyskoler.

*

Jeg skal slutte der jeg begynte.

Utdanning er samfunnets største generasjonsprosjekt. Vi videreutvikler den intellektuelle, vitenskapelige og kulturelle arven vi selv har fått. Og vi overfører vår kunnskap til neste generasjon.

Det er samfunnets odelslov. Gården, jordene, buskapen og skogen skal etterlates i bedre stand enn når du selv tok over.

Opprettelsen av Kongelige Fredriks universitet handlet om et historisk spleiselag. Det er særlig en ting ved den historien som rører meg. Det er

overbevisningen om at kunnskap er nøkkelen til å bygge et bedre samfunn. Og tilliten – både blant de utdannede og bemedlede, og blant de som fortsatt sto utenfor – til at høyere utdanning kan løfte oss alle sammen.

I dag er mye annerledes. Ikke minst fordi vi har vært gjennom en utdanningsrevolusjon og en utdanningseksplasjon. Flere har fått mulighet til å ta utdanning, og mange flere gjør det.

Mer mye er også likt. Norge står foran store og krevende omstillinger. Mye står på spill. Om vi fortsatt skal ha et sterkt velferdssamfunn er vi avhengige av å lykkes.

Det kommer vi ikke til å klare uten at universiteter og høyskoler mobiliserer. Som i 1811, er dere bærebjelkene i morgendagens kunnskapssamfunn.

Noen sider ved dagens universiteter og høyskoler må styrkes og utvikles. Jeg har nevnt noen av dem i dag. Vi trenger større og sterkere institusjoner. Vi trenger mer kvalitet. Vi må utnytte de mulighetene teknologien gir. Og vi må åpne høyere utdanning for enda flere.

Men noen sider skal også ligge fast. Og vi må verne om dem. For vi ser rundt oss at de trues. At de kan forvitre.

De norske universitetene og høyskolene skal ha autonomi og frihet

De skal være åpne og gode for alle, uavhengig av kjønn, legning eller etnisk bakgrunn.

De skal vise barna våre at demokrati avhenger av sunn diskusjon og kritikk.

Og de skal alltid hegne om det vitenskapelige etos: At det finnes noe som er sant, og noe som er usant. Og at vi aldri skal slutte å forsøke å skille de to.